

ΠΕΤΡΟΣ ΖΗΤΟΥΝΙΑΤΗΣ

Ὡ χάδια κι' ὦ φιλήματα στήν λήθη ταφιασμένα
 Πού στήν ψυχή μου ἀφήσατε κάποιες θλιμμένες ἔννοιες,
 Ξανθὰ μαλλιά πού κοίτεσθε κουλουριαστά κλεισμένα
 Σέ φυλαχτά ὁλόχρυσά μὲ σκέπες κρυσταλλένιες.

Ὡ θεῖα μικροπράγματα πού στὸ γλαυκὸ τοῦ ἀπείρου
 Δὲν εἴσθε ἄν φωσφόρισμα πλανήτη ρημαγμένου
 Ὅμως ἐσεῖς μᾶς πλέκετε τὰ μάγια τοῦ ὀνείρου
 Σ' αὐτὸν τὸν μάταιο θόρυβο πού ἡ ζωὴ μας κάμνει.

Φεύγοντας ὁ ποιητὴς γιὰ τὴν Ἀθήνα μᾶς ἄφησε τὰ δύο αὐτὰ τετράστιχα.
 Ποιὸς νὰ τῷ λεγε πὼς θάτανε τὸ ὑστερὸν τοῦ τραγοῦδι!
 Τὸν ἐγνώρισα ἓνα βράδυ μέσα στὴ ζεστασιά τῆς φιλολογικῆς μας αἰθού-
 σης, ἐκεῖ πού λαμβάνομε κάθε τόσο τὴν εὐτυχία νὰ γνωριζώμεθα μὲ τοὺς
 διαλεχτοὺς μᾶς πού ἔρχονται κι ἀπὸ κοντὰ νὰ μᾶς παίξουν τὴν πα-
 ναρμόνια τους ἄρπα.

Ἡ γνωριμία μας—τὶ ἐμορφότερο ἀπὸ μιὰ φιλολογικὴ γνωριμία—ἐστέ-
 νευε λίγο λίγο σὲ κάθε μας συνάντησι, ὥς που ἔγινε σωστὴ φιλία· ἔτσι
 τουλάχιστο τὴν ἀντελήφθηκα ἐγώ. Γιατὶ ὁ Ζητουνιάτης εἶχε τὸ χάρισμα νὰ
 σκορπίζει στὴν ὁμιλία του μιὰ τέτοια συμπάθεια καὶ ὁμορφάδα πού τὸν ἔκα-
 μνεν ἀγαπητὸ σ' ὁποιοὺς τὸν ἄκουε εἴτε ἔθιγε τὰ πιὸ σοβαρὰ ζητήματα, εἴτε
 ζητοῦσε νὰ προκαλέσῃ τὸ γέλιο μὲ τὰ χαριτωμένα του ἀνέκδοτα.

Θὰ ἐστοιχημάτιζε κανεὶς πὼς δὲν ὑπῆρχε πιὸ εὐθυμὸς ἄνθρωπος ἀπ'
 αὐτόν.

—Δὲ φοβοῦμαι καθόλου τὸ θάνατο, μᾶς ἔλεγεν, ἓνα ἀνοιξιάνικο δειλινὸ
 στὸ μπαλκόνι τῆς « Νέας Ζωῆς ». Τὸν περιμένω μὲ μεγάλη μου εὐχαρίστησι.
 Σὰς τὸ διαβεβαιῶν μὲ εἰλικρίνεια.

Μὰ ἓνα βράδυ πού εὐρεθίκαμε κατὰ τὴν μόνη μέσα στὸ ἀναγνω-
 στήριο, μπόρεσα νὰ μπῶ πιὸ βαθειά μὲς τῇ ψυχῇ του.

Ἦταν σκεπτικὸς καὶ ξαπλωμένος πάνω στὸν καναπέ, ἐνῶ ἐγὼ κάτι
 διάβαζα. Ἕνας στεναγμὸς του μ' ἔκαμε νὰ γυρίσω νὰ τὸν δῶ.

—Δὲν μοῦ ἀπαγγέλλετε κανένα καινούργιο ποίημά σας, μοῦ εἶπε.

Κι ὅταν τοῦ ἔκαμα τὴν ἐπιθυμία του καὶ τοῦ ἀπήγγειλα τὶς «Θύμησης»,
 ἐστέναξε πάλι.

—Παρατηρῶ ὅτι ἔχετε κάποια λεπτὴ μελαγχολία στοὺς στίχους σας.
 Ἐμένα δυστυχῶς μὲ παρακολουθεῖ ἀλύπητα.

Κι ἄρχισε νὰ μοῦ ἀπαγγέλλῃ διζοὺς τοῦ στίχους :

Ὅταν σὲ λίγο ὁ Χάροντας θὰ ἔλθῃ νὰ σὲ πάρῃ
 Σὲ μιὰ βαρκούλα ὁλόλευκη καὶ τεχνοσκαλισμένη,
 Τάχα θὰ νοιώσω σπαραγμὸ μὲ μιὰ γαλήνια χάρι
 Μὲς σ' τὴν ψυχῇ πού κοίτεται τώρα γιὰ σὲ θλιμμένη;

Κι ὅταν κ' ἐγὼ εἴ το πλάγι σου θά ἔλθω νά πεθάνω,
Βλαστήμα ἀφίνοντας εἴ τὴν γῆν γιὰ τὸ καινούργιο θῦμα,
Τάχα θά νοιώσουμε μαζί τὸν πόθο μας τὸν πλάνο,
Νά μᾶς θωπεύη τ' ὄνειρο τὸ μυστικό εἴ τὸ μνήμα; . . .

Σὰν ἐτελείωσεν ἔβαλε τὸ χέρι στὸ ἀριστερό του πλευρὸ κάμνοντας κάποιο μορφασμὸ πόνου. Ἐσεβάσθηκα τὴ λύπη του καὶ δὲν ἠθέλησα νά τοῦ ζητήσω λεπτομέρειες. Ἀλλὰ τίς ἔβλεπα τόσο κρυσταλλωμένες μέσα στὰ ποιήματά του ! . . .

Τὸ τελευταῖο καλοκαίρι τὸν συνάντησα στὴν Ἀθήνα. Μὲ ὑποδέχθηκε γελαστός καὶ χαρούμενος ἄν κι ἐμάθαινα πῶς δὲν εἶχε λόγους νά φαίνεται ἔτσι.

Ψεύτικο γέλιο ποῦ πόσες φορὲς εἶσαι ὁ ἀντίλαλος τοῦ βαθειὰ κρυμμένου λυγμοῦ!

Τὴ « Νέα Ζωή » τὴν εἶχεν ἀγαπήσει εἰλικρινὰ καὶ συχνὰ τὴν ἐστόλιζε μὲ τὰ ποιήματά του, ἀληθινὰ δάκρυα σταλαγμένα μέσα στὴ « Λήκυθο », ποῦ δὲν ἐπρόφτασε νά γεμίσει ὁ ξανθόχλωμος ποιητής.

K. N. K.

Γ. Δ' ΑΝΟΥΝΤΣΙΟ: ΙΣΩΣ ΝΑΙ ΙΣΩΣ ΟΧΙ

Ἀπὸ μίαν ἀριστοτεχνικὴν κριτικὴν γιὰ τὸ νέον ἔργο τοῦ Δ' Ἀνούντσιο, « Ἴσως ναι, ἴσως ὄχι », τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ « Σέλας » τῶν Πατρῶν ὁ ποιητὴς ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ, ξεσηκόνουμέναι μερικὲς γραμμὲς μὲ τίς ὁποῖες χαρακτηρίζει τὸν Δανουντσιακὸν ἥρωα.

« Ὁ ἥρωας τοῦ ἔργου, Παῦλος Τόρσης, ἀνίκη, ὡς τὴν ἀπεκάλεσεν ὁ συγγραφεὺς, εἰς τὴν γενεάν τῶν Ὀδυσσειδῶν.

Κατέχεται ἀπὸ δίψαν ἐσωτερικῆς πειθαρχίας καὶ ἀπὸ τὴν ἀκατανίκητον ὁρμὴν τῆς ἐπισφραγισέως τῆς, ἐφ' ὅλων τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς. Φέρει μεθ' ἑαυτοῦ, εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς του, ἐπὶ τῆς σαρκὸς του, ἐγκεχαραγμένην μὲ ζέοντα σίδηρον, τὴν εἰκόνα τῆς μητρὸς Γῆς.

Ἐταξείδευσεν ὑπερεπλούτησεν τὸν ὀργανισμόν του, ὑπὸ τὰς πνοὰς ὅλων τῶν κλιμάτων. Ἐσφρηγίσθη τὸ σῶμά του, ὑπὸ τὴν θερμότητα τῶν τροπικῶν καὶ τοῦ ψυχροῦ τῶν βορείων στεπῶν, ἀντιτάξας πᾶσαν εἰθισμένην πρόληψιν. Ἐγύμνωσεν ἀπέναντι τῶν αἰωνίων στοιχείων καὶ τῶν αἰωνίων νόμων, σῶμα καὶ ψυχὴν. Κατῆλθε μὲ σκάφανδρον εἰς τὰ βάθη τῶν θαλασσῶν μὲ πλοῖα ὑποβρύχια, ἡσθάνθη νά κλείεται ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν του, ἀτέρμων, ἡ γλαυκὴ θάλασσα. Καὶ ὕφανε πέριξ τοῦ ἰσχυροῦ σκελετοῦ του, τὸ ἴδιον λιπόσαρκον σῶμα, διὰ μόνης τῆς θελήσεώς του. Καὶ ἡσθάνθη κυβερνῶντα ἑαυτόν, ὅμοιον μὲ κυβερνήτην, ὅστις γνωρίζει τὴν συσκευὴν τοῦ πλοίου του, ὡς τὸν ὀργανισμόν πλάσματος ζῶντος καὶ μόνος ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς γεφύρας, διευθύνει καὶ παλαίει κατὰ τὸν μακρὸν πλοῦν, τὴν

πάλην του κατὰ τῶν κυμάτων. Ἀλλὰ τὴν ἡρωϊκὴν αὐτὴν πεῖραν, ἀποκτᾷ πλησίον ὁμοίου του, πλησίον φίλου του, φιλέτου καὶ ἀδελφοῦ.

Καὶ εἶναι ἄξιον νὰ τονίσωμεν ἐδῶ τὴν μεγαλουργὸν αὐτὴν ἀνάστασιν τοῦ φιλικοῦ συναισθήματος, συναισθήματος καθαρῶς Ἑλληνικοῦ, τοῦ ὁποίου, ἡ δημιουργὸς σημασία κατετρίβη, ἐξηφανίσθη. διὰ μέσου τῶν Χριστιανικῶν χρόνων, ἐκπεσοῦσα ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν μαλθακὴν ἀντίληψιν τῆς γενικῆς ἀδελφότητος. Τὸ συναισθημα, τὸ ὁποῖον κατηύγασε τὸν Ἑλληνικὸν οὐρανὸν μὲ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Πατρόκλου καὶ τοῦ Ἀχιλλέως, εἶνε ἐξ' Ἰσοῦ ἰσχυρὸν μὲ τὸν ἔρωτα, συχνότατα μάλιστα ὑψητεστέρον, καθὸ μᾶλλον ἀνεπηρέαστον ὑπ' ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν. Ἀλλὰ τότε μόνον, ὅσας δύναιται νὰ εἴπῃ: « Ἐάν νικήσῃς σύ, ἐγὼ νικῶ. Ἐάν ἐγὼ νικήσω, νικᾷς σύ » ...

Ἦδη ὁ ἦρως, εὐρίσκεται αἰχμάλωτος τῆς ἡρωίδος Ἰσαβέλλας Ἰγκιράνι, ἣτις ἔχει τὴν δύναμιν ν' ἀνανεοῖ τὸν ἐναγκαλισμὸν, « ὥς ἀδιαλείπτως ἀνανεούμενον στέφανον ρόδων ».

Ἡ δύναμις τῆς, δύναμις δηλητηριώδους γυναικὸς τῆς ἀκμῆς τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, πλουσίας εἰς μεταμορφώσεις, εἰς γοητείας ἀνυπολογίστους διὰ τὴν ἰσχυρὰν σάρκα, φλεγομένην καὶ μὴ καιομένην, ὑπερβάλλει τὴν δύναμιν τῆς « ὅλης ποθητῆς » Σουλαμίτιδος, τὴν παθητικὴν ὑπαρξιν τῆς Μποβαρύ, τὴν μαρτυρικὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Ἄννας Κάρεριν. Κατέχει τὴν ἀνατλαστικὴν δύναμιν, νὰ ὑπενδύεται καὶ συμβολίζει πᾶσαν ἀλλαγὴν διαθέσεώς τῆς, τὴν ἀναπολητικὴν δύναμιν τοῦ λόγου, μὲ πολυτέλειαν καὶ χλιαρότητα Ἀνατολικήν, τὸ πεισματῶδες καὶ ἀκατανίκητον ἔνστικτον, τῆς λατρείας τοῦ θριαμβευτικοῦ σώματος. Τὸ κίνημά τῆς εἶνε συνεχὲς ἀγαλματοποιΐα, ἡ ὁμιλία τῆς, κῆπος κρεμαστός». . . .

Ἔπειτα μᾶς δίδει μὲ λίγες γραμμὰς τὴν τραγικὴν φρίκην τῆς πτώσεως ἡ ὁποία ἐπικολούθησεν ἓνα ἀγέρωχον καὶ ὑπερτολμηρὸ πέταγμα.

« Δὲν ἀπομένουν ἢ οἱ δύο ἀδελφοί, ὑπὲρ τὸν δύνοντα ἥλιον, εἰς τὸν οὐρανόν.

Αἴφνης ὁμως, αἱ πτέρυγες τῆς μηχανῆς τοῦ Καμβιάσο, φαίνονται σαλευόμεναι. Τὸ πλῆθος συσπειροῦται, ὥς ὠκριῶ ἡ γῆ ἀπὸ τὴν ὁποίαν αἴφνης ἀποσύρεται ὁ ἥλιος. Μία κραυγὴ ὁμόφωνος ἐκρήγνυται;

— Πίπτει!

— Πίπτει!

Καὶ πᾶσα φωνὴ βωβαίνεται. Πᾶσα ἀναπνοὴ συγκρατεῖται. Πᾶν κίνημα παραλύει.

Δὲν ἀκούεται ἢ ὁ καλπασμὸς τῶν ἱπέων τρεχόντων πρὸς τὸν κίνδυνον. Ἡ πεδιάς ἐφάνη ὠκεανός. Τὰ νέφη, τεῖχος ἀπρόσβλητον. Ὁ οὐρανός, ἀδιάτρητος ἀδάμας. Ἡ δύναμις τῶν αἰωνίων στοιχείων ἀπεκαθίστατο λοιπόν;

Εἶτα, αἱ πτέρυγες, ἐφάνησαν κυλινδούμεναι παραφόρως. Ἡ ἐλπίς ἐξήστραψε τραγικὴν, καίτοι δύσασα, ὥς ὁ δύνων ἥλιος. Εἶτα, ἡ μηχανή, ἐστροβιλίσθη μὲ τὴν ὀρμὴν τοῦ νεκροῦ βάρους.

Ἐπλήξε τὴν γῆν, μὲ σύρραξιν, ἣτις εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πλῆθους, κενὴν ὄλην ὑπὸ τὸ πλῆγμα, ἀντήχησεν, ὥς οὐρανία βροντή.

ᾠ, ᾠ, ᾠ, ᾠ!

Αὐτὸς εἶνε ὁ τίτλος ἑνὸς ἄρθρου ποῦ δημοσίευσε ὁ τεχνοκρίτης Gsell στὴν Revue τῆς 1ης τοῦ Γεννάρη ἀπ' ἀφορμὴ μιᾶς συνομιλίας μὲ τὸ μεγάλο γλύπτη Rodin. Ἀπὸ τὸ ἄρθρον αὐτὸ παραθέτομε μερικὰ μέρη.

« Ἄν ἡ θρησκεία δὲν ὑπῆρχε, θὰ μοῦ ἦταν ἀνάγκη νὰ τὴν ἀνακαλύψω », λέγει ὁ Rodin. Μία τέτοια ὁμῶς πρόταση χρειάζεται μιὰ ἐπεξηγηματικὴ ἀνάπτυξη. Νὰ ἔνα μέρος.

Νομίζουν ὅτι ζοῦμε μόνο μὲ τὶς αἰσθήσεις μας καὶ ὅτι ὁ φαινομενικὸς κόσμος μᾶς ἀρκεῖ. Μᾶς πέρνουν γιὰ παιδιὰ ποῦ μεθοῦν μὲ τὶς ἀλλαγὰς τῶν χρωμάτων, διασκεδάζουν μὲ τὰ σχήματα ὅπως μὲ τὰ παιχνίδια τους. . . Μᾶς καταλαβαίνουν ἄσχημα.

Οἱ γραμμὲς καὶ οἱ ἀποχρώσεις δὲν εἶναι γιὰ μᾶς παρὰ σημεῖα κορυμμένων πραγματικότητων. Κάτω ἀπὸ τὶς ἐπιφάνειες, τὸ βλέμμα μας βουτᾷ στὸ πνεῦμα καὶ ὅταν ἔπειτα ἀναπαραστάνομε σχήματα, τὰ πλουτίζομε μὲ τὸ πνευματικὸ περιεχόμενο ποῦ σκεπάζουν.

Ὁ καλλιτέχνης, ὁ ἄξιος γι αὐτὸ τὸ ὄνομα, πρέπει νὰ ἐκφράσῃ ὅλη τὴν ἀλήθεια τῆς φύσεως, ὅχι μόνο τὴν ἐξωτερικὴν, ἀλλὰ προπάντων τὴν ἐσωτερικὴν.

Ὅταν ἓνας καλὸς γλύπτης πλάθει ἓνα ἀνθρώπινο σῶμα, δὲν ἀναπαριστᾷ μόνο τοὺς μῦς, μὰ τὴ ζωὴ ποῦ τοὺς ἐμψυχώνει. . . καλύτερα καὶ ἀπ' τὴ ζωὴ. . . τὴ δύναμη ποῦ τοὺς ἐπλάσε καὶ τοὺς μετᾶδωσε εἴτε τὴ χάρη, εἴτε τὴν εὐρωστία, εἴτε τὴν ἐρωτικὴ μαγεία, εἴτε τὴν ἀδάμαστην ὀρμὴν.

Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγεὸς τὴ δημιουργικὴ δύναμη τὴν κάμνει νὰ βροντᾷ στὶς ζωντανὲς σάρκες, ὁ Lukka Della Robbia τὴν κάμνει νὰ χαμογελᾷ θεϊκά. Ἔτσι κάθε ἀγαματοποιὸς, σύμφωνα μὲ τὴν πνευματικὴ του κατάστασι, δανεῖζει στὴ Φύσιν μιὰ τρομερὴ εἴτε πολὺ γλυκεῖα ψυχὴ.

Ὁ ζωγράφος τοπεῖων τραβᾷ ἴσως πὺδ μακριά. Δὲν εἶνε μόνο στὰ ἔμφρηχα ὄντα ποῦ βλέπει τὸ ἀντιφάγγισμα τῆς παγκόσμιας ψυχῆς: στὰ δέντρα, στὰ χαμόγλαδα, στὶς πεδιάδες, στὰ βουναλάκια. Ὅτι γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δὲν εἶνε παρὰ ξύλο καὶ γῆ, φαίνεται στὸ μεγάλο ζωγράφο τῶν τοπεῖων σὰν πρόσωπο ἑνὸς ἀπέραντου ὄντος. Ὁ Corot ἔβλεπε σκόρπια καλωσύνη στὶς κορυφὰς τῶν δέντρων, στὰ χορτάρια τῶν λιβαδιῶν καὶ στὸν καθρέφτη τῶν λιμνῶν. Ὁ Millet ἔβλεπε σ' αὐτὰ πόνο καὶ ἐγκαρτέρηση.

Παντοῦ ὁ μεγάλος καλλιτέχνης ἀκούει τὸ πνεῦμα ν' ἀπαντᾷ στὸ πνεῦμα του. Ποῦ θὰ βρῆτε ἓνα πὺδ θρησκο ἄνθρωπο;

Ὁ γλύπτης λατρεύει ἀκόμα, ὅταν ἀντιληφτῇ τὸ μεγαλόπρεπο χαρακτῆρα τῶν σχημάτων ποῦ μελετᾷ, ὅταν ἀπ' τὸ περιβάλλον τῶν περαστικῶν γραμμῶν φτάνει νὰ ξεχωρίσῃ τὸν αἰώνιο τύπο κάθε ὄντος, ὅταν τοῦ φανῇ ὅτι διακρίνει στὰ σπλάγχνα ἀκόμα τῆς θεότητος τ' ἀναλλοίωτα πρότυπα, ποῦ σύμφωνα μ' ἐκεῖνα ὅλα τὰ πλάσματα ἔχουν ζυμωθῇ. Κυττάξετε γιὰ παράδειγμα, τ' ἀριστουργήματα τῆς Αἰγυπτιακῆς γλυπτικῆς, πρόσωπα ἀνθρώπων καὶ ζώων καὶ πῆτε ἂν ὁ τονισμὸς τῶν συστατικῶν

γραμμῶν δὲν φέρνει ἓνα ἀποτέλεσμα ταραχῆς ὕμνου ἱεροῦ. Κάθε καλλιτέχνης ποῦ ἔχει τὸ χάρισμα νὰ γενικεύει στὰ σχήματα, δηλ. νὰ υπογραμμίζει τὴ λογικὴ χωρὶς νὰ τ' ἀδειάζει ἀπ' τὴ ζωντανή τους πραγματικότητα, προκαλεῖ τὴν ἴδια θρησκευτικὴ συγκίνηση, γιατί μᾶς μεταδίδει τὸ ἀνατρίχιασμα ποῦ αἰστάνθηκε ὁ ἴδιος μπροστά στὶς ἀθάνατες ἀλήθειες.

Καὶ ὁ Rodin προσθέτει θανμάσια :

—Τὸ μυστήριον εἶνε ἄλλως τε σὰν ἀτμόσφαιρα ὅπου σ' αὐτὴ λούζονται τὰ ωραιότερα τεχνουργήματα.

Ἐκφράζουν πράγματι, ὅ,τι τὸ ἀνθρώπινο ἀνεπτυγμένο πνεῦμα αἰσθάνεται μπροστά στὴ Φύση. Τὴν ἀναπαριστοῦν μὲ ὅλη τὴ σαφήνεια, μὲ ὅλη τὴ μεγαλοπρέπεια ποῦ ἓνα ἀνθρώπινο μυαλὸ μπορεῖ σ' αὐτὴ νὰ εὔρει. Ἀναγκαστικὰ ὅμως σκοντάφουν στὸ ἀπέραντο Ἄγνωστο ποῦ σκεπάζει ἀπὸ ὅλες τὶς μεριῆς τὴ μικρὴ σφαῖρα τοῦ Γνωστοῦ. Γιατὶ στὸ τέλος, δὲν αἰστανόμεθα καὶ δὲν συλλαμβάνομε στὸν κόσμον παρὰ μόνο τὴν ἄκρη τῶν πραγμάτων ὅπου μέσον αὐτῆς μᾶς παρουσιάζονται καὶ μποροῦν νὰ κάμουν ἐντύπωση στὶς αἰσθήσεις μας καὶ στὴν ψυχὴ μας. Μὰ ὅλο τὸ ἐπίλοιπον χάνεται σ' ἓνα ἀπέραντο σκοτάδι. Ἀκόμη πολὺ κοντὰ σὲ μᾶς ἓνα σωρὸ πραγμάτων μᾶς εἶναι κρυμένα γιατί δὲν εἴμεθα ὀργανωμένοι νὰ τὰ συλλάβωμε . . .

Ἀναφέρομε τὰ λόγια ἑνὸς δασκάλου μὲ αὐθεντία, φοβούμεστε ὅμως ὅτι μερικοὶ θὰ τὰ στρεβλώσουν γιὰ νὰ δικαιολογήσουν ποιήματα καὶ πράξεις σιβυλλικῆς.

Ἐν τούτοις ὁ Rodin, ὅσο συγκινημένος κι ἂν εἶνε ἀπὸ τὸ μυστήριον ὁση πεποίθησις κι ἂν ἔχει ὅτι ἡ Τέχνη εἶνε « ἓνα εἶδος θρησκείας », τελειώνει τὴν ὁμιλίαν του μὲ αὐτὰ τὰ τονωτικὰ λόγια.

Ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθοῦν ὅμως ὅσοι θέλουν νὰ ὑπηρετήσουν αὐτὴ τὴ θρησκείαν ὅτι ἡ πρώτη τῆς ἐντολὴ προστάζει καλὰ νὰ ξέρουν νὰ προπλάσουν ἓνα χέρι, ἓνα κορμί, ἓνα πόδι !

Μεταστρέψετε αὐτὸ τὸ ὅλο ὑγείαν μάθημα γιὰ τοὺς συγγραφεῖς καὶ δὲν θ' ἀρνηθεῖτε ὅτι πρέπει νὰ ἔχει κάτι νὰ πῇ κανεὶς, νὰ ξεύρει νὰ τὸ ἐκφράζεται καὶ νὰ τὸ καθιστᾷ καταληπτό.

ΓΥΡΩ ΣΤΗ ΡΩΜΗ

Τὰ βράδυα. — Ἡ μεγάλη μεγαλοπρέπεια αὐτῶν τῶν περιπάτων εἰς τὴν ρωμαϊκὴ ἐξοχὴ, εἶνε τὰ βράδυα. Κανένα ἄλλο τοπεῖον δὲν παρουσιάζει παρόμοιον θέατρο εἰς τὰς ἀκατάληπτες αὐτὰς τραγωδίαις τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, γεμάτες πένθη καὶ θριάμβους. Παραλήρημα φαίνεται νὰ καταλαμβάνει τὰ γαλήνια σύννεφα τῆς ἡμέρας. Ὁρθώνονται σὰν ἡθροποὶ μὲς στοὺς μανδύες τους, σὰν Οἰδίποδες αἱματωμένοι μὲ βγαλμένα μάτια, καὶ μακρὰ ἢ θάλασσα κοκκινίζει, καὶ στὸ βάθος καὶ αὐτὰ τὰ βουνὰ πορφυρώνονται μὲ κάποια ἀντανάκλασι τοῦ δράματος, σὰν συγκινημένοι θεαταί: τὰ χωριουδάκια μονωμένα, ὅμοια μὲ τοὺς ἀρχαίκοις βοσκούς ποῦ φοβοῦνται μὴ ἰδοῦν τοὺς θεοὺς, δὲν τολμοῦν νὰ κυττάζουν τὰς μεγάλαις αὐτὰς μανίαις κλίνουν τὰ παρὰθυρά τους καὶ κοιμοῦνται γρήγορα.

ἀλλὰ τὰ ρωμαϊκὰ τείχη ἀνάμεσα στὰ ἔρημα χωράφια φαίνονται σάν νὰ ὑψώνονται, νὰ προχωροῦν καὶ νὰ θαυμάζουν μὲ ὅλο τὸ πλάτος τοὺς αὐτὴ τῇ δύσι καμωμένη γι' αὐτά, καὶ εἶνε τὰ βράδυα τῶν ἑρειπίων.

Καμιὰ φορὰ ἀντιθέτως, ἡ δύσις εἶνε παμμέγιστη καὶ γλυκειά, καὶ εἶνε μιὰ πολὺ ἀδυνατισμένη γιορτὴ, μεταξὺ τῶν τελευταίων ἀκτίνων τοῦ ἡλίου καὶ τῶν πρώτων ἀκτίνων τῆς σελήνης. Εἶνε οἱ βραδυὲς τῶν ἐπαύλεων. Φαίνονται τότε ὥχρῆς καὶ σάν παραξενεμένες, στηριγμένες στὲς πράσινες βαλαντιδιές, ἀντιμέτωπα σ' αὐτὸ τὸν οὐρανὸ πού τὲς ἐξύπνησε καὶ ὅπου φαίνονται νὰ ξαναβλέπουν κἄτι τὸ παρόμοιον μ' ἐκεῖνο πὺ ἐπροστάτευσαν κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα τοὺς. Τότε θῆλεγε κανεὶς ὅτι οἱ κρουνοὶ τοὺς ἀνεβαίνουν ψηλότερα, καὶ τὰ ἀγάλματά τοὺς κάμνουν σημεῖα στὰ σύννεφα. Ἄλλες φορὲς ἡ δύσις ραβδώνεται μὲ κίτρινες ἀκτίνες, τὰ σύννεφα εἶναι χοντρά καὶ στρογγυλά, θῆλεγε κανεὶς ὅτι, στὸ ἀνοιγμα τῆς δύσεως ὁ Θεὸς Πατέρας θὰ δεიχθεῖ μὲ ἓνα ὁλόκληρο θεατρικὸ Παράδεισο· καὶ εἶνε ἡ βραδυὲς τῶν ἐκκλησιῶν.

Σήμερα ὁ οὐρανὸς εἶνε ἐκκλησιακὸς μονάχα μὲ τὴν ἀτέλειωτη διαυγεία του. Τὸ αὐτοκίνητο πὺ κατεβαίνει τὸ Ἀλβανὸ βουνό, γλιστράει, εἰσχωρεῖ, εἰσχωρεῖ εἰς τὸν ἀέρα σάν ἓνα ψάρι στὸν ποταμό· ὁ κόσμος γίνεται ἄυλος.

Θῆλεγε κανεὶς ὅτι τὸ ἔδαφος ἀπορροφᾶται· πὺ καὶ πὺ ἀναφύονται μὲ γυμνὴ παράξενη μεγαλοπρέπεια, πλευρὰ ἑρειπίων, κομμάτια ὕδραγωγείων. Τὰ ἄστρα διαφαίνονται· εἰς τὴν δύσιν πὺ ὁ ἥλιος ἐξαφανίσθη, μιὰ μόνη καὶ μεγαλοπρεπὴς μᾶζα συννέφων ὀρθώνεται κατὰ τοῦ οὐρανοῦ, σάν μιὰ ἡπειρος σὲ χάρτην, σάν μιὰ μυθικὴ Ἀσία μετὰ χρυσῆς νησιά. Ἐν τούτοις, ὅσο τὸ αὐτοκίνητο πλησιάζει τῇ Ρώμῃ, καὶ ἡ σκιὰ ἀπλώνεται, πείθεται κανεὶς ὅτι ἡ γιορτὴ τελειώσε, καὶ δὲν κυττάζει κανεὶς πειά. Ἄλλ' ἓνα τέταρτο ἔπειτα, τῇ στιγμῇ πὺ μπαίνει κανεὶς στὴν πόλι, γυρίζει καὶ τότε ἀντιλαμβάνεται ὅτι τὰ μακρινὰ βουνὰ εἶνε ἀκόμη ὄρθια σὲ μιὰ ἔστασι ἀποχρώσεων, καὶ ὅτι ὑπῆρχε ἐκεῖ μιὰ ἄλλη λαμπρότης πὺ διαρκεῖ ἀκόμη, καὶ πὺ δὲν ἐχάρηκε. Ἀπὸ τὸν κόπο μας κλείνομε τὰ μάτια μας σὲ στιγμές, ἀλλ' ἡ ὁμορφιὰ τοῦ κόσμου δὲν παύει ποτέ. Καὶ σχεδὸν τρομάζει κανεὶς ἅμα συλλογίζεται, ὅτι διαρκῶς πολιορκούμεθα ἀπὸ θαύματα, ὅτι περπατοῦμε σὲ θησαυρούς, καὶ ὅτι ἀρκεῖ νὰ τὲς μαζέψουμε, ὅτι εἴμεθα πλούσιοι, οἱ Κροῖσοι τῶν βραδυῶν, τῶν μεσημεριῶν, τῶν πρωϊῶν, ὅλων τῶν ἀνεκλάλητων χαραγμάτων.